

Використання ефекту синергії у місцевому економічному розвитку

Назар Глинський¹, Ольга Гірна²

Опубліковано	Секція	УДК
30.11.2023	Економіка	332.1

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10435338>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. Обґрунтовано, що підвищення ефекту синергії місцевої економіки не передбачає розгляд у якості цільової функції її реструктуризації: по-перше, цьому бар'єром є обмеження повноважень; по-друге, це суперечить засадам організації ринкових взаємовідносин, заснованим на принципах вільного підприємництва та мінімізації впливу органів публічної влади. При цьому відзначено, що інтереси різних місцевих груп зацікавлених сторін можуть виходити за рамки території, на якій вони здійснюють свою діяльність або розглядають таку можливість.

Доведено, що особливості територіальної громади з огляду на ті історичні, географічні, соціоекономічні процеси, які у ній відбуваються на фоні зовнішнього середовища, повинні кристалізуватися як один із іманентних результатів її розвитку як відкритої соціально-економічної системи. На цій підставі запропоновано впровадити по відношенню до територіальної громади як економічної системи термін конвергенції. Під зоною конвергенції у даному випадку пропонуємо розуміти географічний простір взаємодії різних економічних агентів, інтеракція між якими призводить до нових умов діяльності, відмінних від тих, які формують зовнішнє по відношенню до цього простору середовище.

Ключові слова: місцевий економічний розвиток, синергія, стратегія, маркетинг, територіальна громада.

Using the synergy effect in local economic development

Annotation. The article substantiates that enhancing the synergy effect of the local economy does not entail considering it as the targeted function of its restructuring in a specific direction. Firstly, this is hindered by limitations of authority; secondly, it contradicts the principles of organizing market relationships based on the principles of free enterprise and minimizing the influence of public authorities. It is determined that one of the factors enabling local self-government bodies to influence the directions and rates of local development is their institutional capacity. This capacity reflects the ability of these institutions to organize and manage processes of livelihoods and territorial community development.

¹ доктор економічних наук, доцент, професор, Національний університет «Львівська політехніка», ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4143-1387>.

² кандидат економічних наук, доцент, доцент, Національний університет «Львівська політехніка», ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2492-725X>

It is recognized that the interests of different local stakeholder groups may extend beyond the territory where they operate or consider such a possibility. Naturally, this complicates the task of coordinating these interests and subsequently placing them within the context of the territorial community, which is the subject of development processes in this case.

It is demonstrated that the peculiarities of the territorial community, considering the historical, geographical, socio-economic processes occurring within it against the backdrop of the external environment, should crystallize as one of the inherent outcomes of its development as an open socio-economic system. This system not only actively interacts with the external environment but also constitutes an integral part of territorial systems at sub-regional, regional, and national levels. Based on this, the introduction of the term 'convergence' concerning the territorial community as an economic system is proposed.

By extrapolating this concept from metrology, in this instance, the zone of convergence is suggested to be understood as the geographical space of interaction among various economic agents, whose interaction leads to new conditions of activity different from those shaping the external environment relative to this space. In this interpretation, the formation of the convergence zone within defined boundaries promotes the sustainable development of the territorial community over time and its resilience concerning the uncertainty of the nature and directions of exogenous processes.

Keywords: local economic development, synergy, strategy, marketing, territorial community.

Вступ

В процесі стратегічного планування та управління розвитком на рівні територіальної громади одним із базових питань, які підлягають вирішенню, пов'язане із забезпеченням сталої в часі ефективності місцевої економіки. В цьому контексті маркетингова призма погляду на цю сферу задає сучасний погляд на проблему місцевого економічного розвитку.

Як показує закордонна, але також і вітчизняна практика, при усій обмеженості інструментарію впливу в довгостроковій перспективі місцеве самоврядування спроможне сприяти структуризації господарського потенціалу територіальної громади, зберігаючи при цьому інтегрованість цілей місцевого розвитку із пріоритетами, визначеними на регіональному та національному рівнях. Під структуризацією в цьому контексті слід розуміти формування переліку (взаємопов'язаних або ні) видів економічної діяльності, які у своїй сукупності складають місцеву економічну базу.

Як відзначають у своїх працях Ринейська Л.С., Макдональдс С., Портер М., помилковим було б стверджувати, що діяльність місцевої влади та інших зацікавлених сторін (як самостійно, так і в рамках міжмуніципального співробітництва) повинна бути скерована на стимулювання кластеризації економіки на місцевому та/або субрегіональному/регіональному рівнях. Існує цілий ряд вчених, які відстоюють перевагу географічної концентрації подібних, суміжних та взаємозалежних підприємств на окресленій території [1, 2, 3]. Водночас, на цьому контрасті цілий ряд як закордонних, так і вітчизняних вчених вказують на ризики такого підходу до організації економічних систем [4, 5], що засвідчує обґрунтованість альтернативних рішень. З огляду на зазначене, важливим питанням в межах обґрунтування вибору альтернатив місцевого економічного розвитку є формулювання релевантного локальній специфіці рішення щодо структури економічної бази.

Метою статті є визначення чинників внутрішнього середовища, які сприяють формуванню ефекту синергії місцевої економіки.

Результати

Організаційно-методичний підхід до реалізації стратегій розвитку територіальних громад, який базується на ідеї підвищення ефекту синергії їх місцевої економіки, не передбачає розгляд у якості цільової функції її реструктуризації у певному заданому напрямку: по-перше, цьому бар'єром є обмеження повноважень; по-друге, це суперечить засадам організації ринкових взаємовідносин, заснованим на принципах вільного підприємництва та мінімізації впливу органів публічної влади.

Зусилля з підвищення ефекту синергії в маркетинговому контексті базуються на ідеї підвищення ефективності використання ендогенних ресурсів розвитку територіальної громади з метою максимізації сукупної вигоди усієї території, усіх суб'єктів, дотичних до місцевого розвитку: господарюючих суб'єктів, що діють на території, мешканців, місцевої влади. Через призму короткострокової перспективи ця ситуація сприймається кожною зі сторін як важка для реалізації, адже в таких часових рамках їхні інтереси можна окреслити як суперечливі: як в територіальному (в розрізі внутрішніх громад), так і у суб'єктному (в розрізі згаданих вище сторін, причетних до місцевого розвитку) вимірах. Саме з огляду на складність завдання, високий рівень інерційності соціально-економічних процесів на місцевому рівні зусилля з підвищення синергії економічної бази територіальних громад спонукають до позитивних змін цих територій у стратегічній (довгостроковій) перспективі. І навпаки – застосування організаційно-методичного підходу до реалізації стратегій розвитку територіальних громад, заснованого на ідеї підвищення рівня синергії їхньої взаємодоповнюваності/зменшення рівня антагонізму повинно забезпечити комплексний підхід до розвитку територіальних громад, сприяти генеруванню синергізму, джерелом якого є спланованість та скоординованість дій місцевих економічних агентів в рамках та реалізації стратегій місцевого розвитку.

Інституційна спроможність органу місцевого самоврядування свідчить про здатність їх як інституцій організувати та управляти процесами життєзабезпечення та розвитку територіальних громад [6]. З перспективи підвищення ефекту синергії місцевої економіки вона є хоча й не достатньою, проте необхідною умовою для забезпечення сталого в часі та зрівноваженого в розрізі соціальної, економічної та екологічної сфер. Постулюючи необхідність зайняття проактивної ролі місцевої влади в процесах формування та реалізації стратегій місцевого розвитку, вважаємо за необхідне вказати на управлінську роль, яку вона повинна займати в цьому випадку. З точки зору територіального маркетингу, звичайне адміністрування процесів, які відбуваються на місцевому рівні, неоправдано, по відношенню до складності сучасних проблем територіальних громад, редукує роль місцевої влади. Поряд із повноваженнями та ресурсами як елементами, які формують функціональну складову інституційної спроможності місцевого самоврядування, вважаємо за доцільне підкреслити важливість її організаційної складової [7], на якій, враховуючи сучасний контекст процесів розвитку територіальних громад в Україні, слід робити особливий наголос. Ця складова включає в себе:

1) Внутрішню організацію процесів вироблення та прийняття рішень. Суттєве розширення повноважень та відповідальності органів місцевого самоврядування, було більш відчутним для малих сільських і селищних територіальних громад у порівнянні з середніми і великими містами. Це стало наслідком ефекту низької бази повноважень станом на початок активної фази адміністративно-територіальної реформи у 2015 році. Розширення сфер відповідальності місцевої влади вимагало повного переформатування організаційних структур її виконавчих органів (в тому числі, заснування нових та розширення штату діючих структурних підрозділів), реструктуризації внутрішніх взаємин між ними. Часто на це накладались ментальні та компетентнісні бар'єри на усіх

щаблях управління: від лінійного персоналу до інституційного рівня – голови громади, його заступників, членів виконавчого комітету. В таких обставинах правильне проектування організаційної структури управління, релевантної сучасним умовам публічного врядування, налагодження у цій структурі ефективних способів комунікації та делегування повноважень може відіграти ключову роль у забезпеченні ефективності управління на рівні ОМС в розрізі усіх загальних функцій менеджменту [8, с. 37-45].

У ситуації, в якій саме місцева влада є основним суб'єктом процесів, пов'язаних із формуванням та реалізацією стратегії місцевого розвитку, при усіх інших рівних умовах (співмірними з іншими територіальними громадами ресурсами та повноваженнями) це визначатиме більш значні масштаби якісних змін в усіх сферах життєдіяльності громади загалом та темпи економічного розвитку зокрема. Стоїмо на тій позиції, що динаміка змін, сучасні виклики, які постають перед малими і середніми територіальними громадами в Україні у їх нових адміністративних межах обумовлюють посилення ролі місцевої влади як ініціатора, координатора та медіатора у виробленні стратегічних пріоритетів розвитку та реалізації намічених в рамках цих пріоритетів завдань і проєктів. Ці ролі повинні бути реалізованими шляхом максимізації партисипації усіх внутрішніх зацікавлених сторін в процес вироблення та реалізації ключових для розвитку території рішень. Авторитарний стиль керівництва, одноосібність прийняття рішень в публічному управлінні загалом та в контексті територіальних громад особливо, в довгостроковій перспективі не є спроможними забезпечити сталість в часі та незмінність за напрямками місцевого розвитку. Вибірний характер формування праводавчих органів місцевого самоврядування та інституційного рівня управління його виконавчих органів в межах каденційного циклу матиме високий ризик порушити комплементарність діяльності та спільність інтересів внутрішніх зацікавлених сторін, тим самим деструктивно впливаючи на синергію місцевої економічної бази.

2) Актуальний рівень компетенцій працівників та усвідомлення того, яких професійних умінь вони потребують з чітким планом їх набуття. Належне використання як власних, так і делегованих повноважень в рамках зусиль з реалізації стратегій розвитку територіальних громад вимагає нових компетентностей від усіх представників місцевої влади: нових як за обсягом, так і, вважаємо, за структурою. Якщо обсяг цих компетентностей знаходиться у прямій залежності від масштабу нових завдань, то їхня структура обумовлена характером діяльності, котра вимагає координаційних (по відношенню до інших зацікавлених в місцевому розвитку сторін) зусиль.

У даному контексті вважаємо важливою роль усіх форм освіти, направлених на здобуття нових знань, вмінь та навичок, необхідних для налагодження ефективної діяльності з реалізації стратегій розвитку територіальних громад:

- формальна освіта: однією із засад, на якій повинно базуватись формування середньої та нижньої ланки управління у виконавчих структурах місцевого самоврядування повинна бути засада сталості кадрового забезпечення, яке не має бути незалежним від каденційності виборних посад. В свою чергу, це робить саме місцеве самоврядування як інституцію безпосередньо зацікавленою у підвищенні фахового рівня її працівників. Таким чином, вважаємо оправданою практику співфінансування навчання цих працівників в рамках профільних освітніх програм, які пропонують вітчизняні заклади вищої освіти за різними напрямками;

- неформальна освіта: перманентні зміни законодавства, розширення ролі місцевої влади в регулюванні економічних процесів на місцевому рівні потребує постійної актуалізації знань не лише працівників виконавчих органів влади, але також членів їхніх праводавчих органів (міських/ селищних/ сільських рад), якість аналітичної роботи та прийнятих рішень в сфері формування нормативно-правової бази, в значній мірі,

детермінує результативність усієї діяльності з реалізації стратегій місцевого розвитку. Тому підвищення рівня їх кваліфікації (набуття твердих і м'яких компетентностей) шляхом участі в професійних курсах/тренінгах, стажуванні (в тому числі – закордонному) повинно бути частиною їхніх рутинних обов'язків: як в рамках робочого часу (для штатних працівників), так і в межах виконання громадського зобов'язання (в першу чергу – для осіб, які працюють на виборних посадах);

- інформальна освіта: здобуття нових вмій та навичок безпосередньо в робочому процесі, як особисто, так і в колективі, може формувати унікальний досвід щодо виконання певних обов'язків, вирішення тих чи інших проблем в рамках діючого правового поля. Цей досвід може бути цінним для працівників інших ОМС, інтеракція з якими, в свою чергу, також має шанси підвищити власний фаховий рівень. Іншими словами, створення площадок для фахового обговорення проблем місцевого самоврядування за різними напрямками сприятиме зростанню фахового рівня управлінців його різних ланок. В цьому контексті незамінною бачиться роль громадських організацій, які об'єднують окремі територіальні громади, понадмісцеві адміністративно-територіальні утворення.

3) Спроможність інтеграції зусиль інших зацікавлених в розвитку території сторін навколо діяльності, направленої на досягнення визначених в стратегії розвитку цілей. Масштаб завдань/проектів, передбачених до реалізації в часових рамках документу стратегічного планування обумовлює необхідність залучення різних зацікавлених сторін: як зовнішніх по відношенню до території (інші територіальні громади, органи державної влади, донори МТД), так і внутрішніх (мешканці, місцевий бізнес, громадські об'єднання).

Водночас, індивідуальні інтереси кожної із зазначених сторін можуть виходити за рамки території, на якій вони здійснюють свою діяльність або розглядають таку можливість. Це, в свою чергу, природнім чином ускладнює завдання взаємоузгодження цих інтересів з подальшим їх поміщенням в контекст територіальної громади, яка є об'єктом процесів розвитку в даному випадку. Попри це, відповідно до сформульованого нами постулату щодо прагнення до максимізації ефективності використання ендегенних ресурсів розвитку, кожна із зацікавлених сторін повинна розглядатись як потенційний або діючий партнер реалізації, визначених у стратегії розвитку завдань/проектів.

Одним із прикладів, що склав інтегровану частину інформаційного підґрунтя, на підставі якого сформульовано організаційно-методичний підхід до реалізації стратегій розвитку територіальних громад, що базується на ідеї підвищення рівня їхньої взаємодоповнюваності/синергії, є приклад Тавричанської територіальної громади Херсонської області. В рамках розвитку власного господарського потенціалу в Стратегії її сталого розвитку було зроблено наголос на інтегрований цілісності сільськогосподарських територій громади із врахуванням контексту сусідства з територіями із значним туристичним потенціалом: в першу чергу, територіальні громади Асканія-Нова та Присиваської. Таким чином, зацікавлені сторони, прямо чи опосередковано залучені до реалізації Стратегії сталого розвитку Тавричанської громади стали:

- великі сільськогосподарські підприємства, що діють на території громади: по-перше, в частині розвитку специфічного для території напрямків гастро- та реабілітаційного туризму та як частини інтегрованого туристичного продукту субрегіону; по-друге, в рамках сприяння розвитку підприємництва серед місцевого населення;

- мешканці сіл громади: як активні учасники програм, направлених на стимулювання індивідуального підприємництва (як у сфері сільського господарства, так і туризму);
- органи державної влади: у якості сторін, що співфінансують проекти регіонального розвитку;
- інші територіальні громади регіону: при формуванні спільної туристичної пропозиції та розвитку сільськогосподарської спеціалізації регіону;
- донори міжнародної технічної допомоги: у якості прямої фінансової допомоги та методичної підтримки реалізації проектів, передбачених в стратегії розвитку.

Тимчасова окупація частини території Херсонської області лише призупинила діяльність органів місцевого самоврядування з місцевого та регіонального розвитку, але не перекреслила їхню актуальність. Звичайно, після їх майбутньої деокупації пріоритетні до реалізації завдання як коротко-, так і у середньо- та довгостроковій перспективі потребуватимуть оновлення. Однак ці оновлення не можуть мати субститутивного характеру по відношенню до діючих в економічній сфері пріоритетів – вони можуть його лише доповнити.

Пов'язаність та взаємодоповнюваність соціальної інфраструктури, мережі надання публічних послуг, дорожньо-транспортної та комунальної інфраструктури повинна бути і передумовою формування спроможної територіальної громади та, водночас, однією з цілей її розвитку в довгостроковій перспективі. Інтегральна єдність цих характеристик у випадку малих і середніх територіальних громад має особливий вимір з огляду на:

- низьку щільність проживання населення, яка обумовлює необхідність оптимізацію мережі об'єктів соціальної сфери під кутом зору як сучасного попиту на послуги, які вони надають, так і середньо- та довгострокових демографічних прогнозів;
- незадовільний у більшості випадків стан комунальної інфраструктури та мережі комунальних доріг.

Важливо відмітити, що комплексний підхід до управління інфраструктурою життєзабезпечення [9] територіальної громади слід сприймати як один із базових за своїм змістом способів підвищення її цілісності, який сприяє підвищенню ефективності використання обмежених ендегенних ресурсів. Системне планування розвитку цієї інфраструктури дозволить:

- мінімізувати витрати з її обслуговування та розвитку, в тому числі за рахунок налагодження практики міжмуніципальної співпраці в тих сферах, де ефективність діяльності досягається на понадлокальному рівні (зберігання та утилізація твердих побутових відходів, водопостачання і водовідведення тощо);
- підвищити інвестиційну привабливість території, привабливість її як місця проживання завдяки покращення інфраструктурного забезпечення. Однією з апріорних умов при формуванні комплексної інвестиційної пропозиції є розташування об'єктів нерухомості у безпосередній близькості по відношенню до зовнішніх інженерних мереж, транспортних комунікацій. З огляду на це, питання їхньої модернізації та розвитку слід трактувати не лише через призму зусиль, пов'язаних із «забезпеченням комфортності проживання» та «покращенням екологічної інфраструктури» (саме ці акценти є домінуючими у стратегіях місцевого розвитку), але також планувати та реалізовувати ці зусилля із врахуванням критеріїв успішності, що містяться у площині «зростання інвестиційного потенціалу» території;
- досягнути ефекту синергії завдяки системному підходу до використання усіх елементів інфраструктури життєзабезпечення. Системний підхід до модернізації та розвитку як мережі об'єктів соціальної сфери (освітніх, медичних закладів, установ культури і спорту, соціального захисту населення), так і комунальної інфраструктури

уможливило агрегування ендогенних ресурсів розвитку до рівня, на якому ефекти від їх використання як інтегральної цілісності перевищуватимуть альтернативу їхнього сумування при підході до управління, сепарованому в розрізі внутрішніх громад та сфер життєдіяльності.

Особливості територіальної громади з огляду на ті історичні, географічні, соціоекономічні процеси, які у ній відбуваються на фоні зовнішнього середовища, повинні кристалізуватися як один із іманентних результатів її розвитку як відкритої соціально-економічної системи – системи, котра не лише знаходиться в активній взаємодії із зовнішнім по відношенню до неї середовищем, але також є інтегральною частиною територіальних систем субрегіонального, регіонального та національного рівнів. З точки зору довгострокових цілей розвитку, формування цих особливостей призводить до подолання внутрішніх дисбалансів територіальної громади та формування зони конвергенції, яка покривається з її адміністративними межами. Екстраполюючи це поняття з метрології [10] в економічну науку, під зоною конвергенції у даному випадку пропонуємо розуміти географічний простір взаємодії різних економічних агентів, інтеракція між якими призводить до нових умов діяльності, відмінних від тих, які формують зовнішнє по відношенню до цього простору середовище. В такому трактуванні, формування зони конвергенції у визначених межах сприяє сталому в часі розвитку територіальної громади та стійкості її по відношенню до невизначеності характеру та напрямків екзогенних процесів.

Окремо слід відзначити питання оцінювання фінансового забезпечення територіальної громади. Відстоюємо ту точку зору, за якої його зв'язок із діяльністю з реалізації стратегій розвитку на місцевому рівні загалом та у випадку територіальних громад зокрема повинен виражатись як засіб по відношенню до мети. Вважаємо, що індикатори, які застосовуються для вимірювання фінансової спроможності громад не можуть слугувати інформаційним підґрунтям для здійснення моніторингу успішності їхнього розвитку в довгостроковій перспективі. Натомість, в широкому сенсі, у якості цільової функції в місцевому розвитку визначаємо максимізацію показників задоволення цільової аудиторії впливу заходів, що реалізуються місцевою владою (безпосередньо, або за її координації). Скерованість дій саме під таким кутом зору забезпечить зростання конкурентних переваг території протягом довгого періоду часу. І в цій парадигмі фінансове забезпечення (як за рахунок власних, так і залучених коштів) відіграє роль виключно керованої змінної, від якої як прямо, так і опосередковано залежить оптимізаційна задача.

Висновки

Таким чином, постулюємо необхідність з боку місцевої влади та інших зацікавлених в місцевому розвитку сторін впливу на місцеву економіку, результатом якого було б підвищення ефекту синергії від її діяльності – ефекту, який виражатиметься у спільності інтересів внутрішніх зацікавлених сторін, які детермінують сталий в часі та зрівноважений за економічною, соціальною та екологічною сферами розвиток. Запропонований підхід базується на апріорній характеристиці діяльності органів місцевого самоврядування в рамках формування та реалізації стратегій розвитку, яка повинна виражатися у її направленості на уникнення конфліктних ситуацій, ситуацій взаємопоборювання в площині ведення господарської діяльності та на осі бізнес-місцева громада, стимулювання їх до взаємовигідної співпраці та кооперації, якщо вони є можливими та обґрунтованими.

Список використаних джерел

1. Ринейська Л.С. Кластери у сучасній глобальній економіці. Ефективна економіка, 5. [online]. Доступно: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4971>
2. Macdonald S., 1992. Formal collaboration and informal information flow. *International Journal of Technology Management*. 7(1-2). pp. 49-60.
3. Porter M., 1998. Clusters and the new economics of competition. *Harvard Business Review*. 76(6). pp. 77-90.
4. Олейникова О.О. Бевзенко Х.С., 2014. Класифікація ризиків кластерної форми організації підприємств. V Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми ринку та розвитку регіонів України в XXI столітті».. 10-12 грудня 2014, Одеса, с. 28-30.
5. Swords J., 2013. Michael Porter's cluster theory as a local and regional development tool: The rise and fall of cluster policy in the UK. *Local Economy*, 28(4), pp. 369-383.
6. Омельчук О.І., 2020. Інституційна спроможність об'єднаних територіальних громад в Україні. *Міське самоврядування*, Т. 31(70), 6, С. 93-97.
7. Колісниченко Н., 2015. Інституційна та інституціональна спроможність місцевого самоврядування: сутність понять та особливості визначення. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*, 16, с. 296-309.
8. Кузьмін О. Є., Мельник О. Г., Петришин Н. Я., 2012. Менеджмент. Київ: Академвидав.
9. Краус К. М., Краус Н. М., Поченчук Г. М., 2021. Цифрова інфраструктура в умовах віртуалізації та нової якості управління економічними відносинами. *Ефективна економіка*, 9. [online]. Доступно: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2021/84.pdf
10. Intertropical convergence zone. *Britannica*. [online]. Доступно: <https://www.britannica.com/science/intertropical-convergence-zone>

**Порівняння витрат та доходів від виробництва зерна та соняшнику на
інноваційних засадах: аналіз ефективності**

Димитров Юрій Юрійович³, Яценко Євгеній Андрійович⁴

Опубліковано	Секція	УДК
01.11.2023	Освіта/Педагогіка	378.14

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8177339>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

³ магістрант, кафедра економіки, економічний факультет, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна, 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 11, <https://orcid.org/0009-0008-6965-2695>

⁴ магістрант, Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна, 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 11, <https://orcid.org/0009-0006-0263-9117>